

# *Οι πρωταρχές της μοναξιάς:*

*Από την ψυχανάλυση στη διυποκειμενικότητα*



Ευαγγελία Γαλανάκη  
Αναπλ. Καθηγήτρια  
Αναπτυξιακής Ψυχολογίας  
Πανεπιστημίου Αθηνών

Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα  
Τμήμα Ψυχιατρικής Παιδιού & Εφήβου

Σισμανόγλειο ΓΝΑ

28 Νοεμβρίου 2012

## *Ενώπιον της έννοιας*

Μοναξιά

Μοναχικότητα

Μόνωση

Απομόνωση

Εννοιολογική σύγχυση, ενδεικτική της ανθρώπινης αμφιθυμίας ενώπιον της μοναξιάς

Πολυπρόσωπο παράδοξο

## *Ενώπιον της έννοιας*

Οικουμενική ανθρώπινη εμπειρία

Φυλογενετική βάση: είναι κίνητρο,  
εξυπηρετεί την επιβίωση

Ηθολογική προσέγγιση: φόβος της μοναξιάς

Αιώνια αναμέτρηση του ανθρώπου με τη  
μοναξιά

Καθημερινή ζωή, θρησκεία, φιλοσοφία,  
ποίηση-λογοτεχνία

*Η μεγάλη παραμέληση  
από την Ψυχολογία και την Ψυχιατρική*

**Πιθανοί λόγοι:**

**Η σκιά του Καρτέσιου είχε πέσει πάνω  
στην Ψυχολογία**

**Υπαρξιακό βίωμα: τρομακτικό, αμετάδοτο**

**Συλλογική άρνηση, επιθυμία επιστροφής  
σε μια αρχική παραδείσια κατάσταση  
απόλυτης ένωσης με τον άλλο**

## *Γιατί πρωταρχές;*

Ως υπαρξιακό βίωμα, η μοναξιά είναι παρούσα από τη γέννηση, ίσως και πριν από αυτήν.

Η μελέτη της προέλευσής της τη δια φωτίζει διά βίου.

## *Γιατί οικουμενική;*

- Κατοπτρικοί νευρώνες: ο εγκέφαλός μας συντονίζεται με τους άλλους
- Έμφυτη διπολικότητα, όπως στα ζώα, δηλ. βία, επιθετικότητα, τάση για κυριαρχία ΚΑΙ όλα τα συν-, όπως συντροφικότητα, συμπάθεια, συμπόνια, ενσυναίσθηση, αλτρουισμός (ηθολογία, π.χ. de Waal)

Εξ αρχής, ο άλλος ενεργοποιεί τις συγκινήσεις μας, που είναι η βάση της ηθικής μας.

## *Γιατί οικουμενική;*

Stern, Trevarthen: έμφυτη  
διυποκειμενικότητα και συντροφικότητα του  
ανθρώπου

Bräaten: έμφυτη διαλογικότητα του  
ανθρώπινου νου, ο δυνητικός άλλος

Η μοναξιά είναι κοινωνική συγκίνηση,  
έκφραση του κοινωνικού εγκεφάλου

Η μοναξιά είναι έμφυτο διυποκειμενικό  
κίνητρο – Διυποκειμενικό άγχος

Συνδέεται με ελλείμματα ή αποτυχίες στο  
μοίρασμα, στη συν-δημιουργία του νοήματος

Κοσμική, πολιτισμική μοναξιά

Όσιος Συμεών  
ο Στυλίτης





Ροβινσών  
Κρούσος και  
Παρασκευάς



*«Η θεωρία της έμφυτης διυποκειμενικότητας και συντροφικότητας προέρχεται από μια περισσότερο συμπαθητική Ψυχολογία, που δεν ικανοποιείται πλέον με την ενασχόληση μιας καρτεσιανής άσκησης, ενασχόληση που φαντάζεται τι λαμβάνει χώρα σε μια μοναχική κεφαλή που σκέπτεται από μόνη της. Το μυστικό της συνείδησής μας είναι ότι πάντα λέει ιστορίες, ψάχνοντας έναν σύντροφο, ο οποίος θα βρει στις ιστορίες αυτές ενδιαφέροντα, προκλητικά και χρήσιμα νέα. Η γνώση είναι γνώση μαζί με κάποιον άλλον, είναι γνώση ανάμεσα στα ανθρώπινα μυαλά».*

Colwyn Trevarthen

## *Το πρωτογενές παράδοξο*

**Freud**

«Η αυτού μεγαλειότητας το βρέφος»

**James**

«Η μεγαλύτερη πηγή τρόμου στη βρεφική ηλικία είναι η μόνωση».

## *Ο διάλογος του Νάρκισσου*

Freud: αμφιθυμία για την ύπαρξη αντικειμένου

Klein: αναγνώριση της ύπαρξης του άλλου

Balint: πρωτογενής αγάπη του αντικειμένου

Fairbairn: η λήμπιντο αναζητά εξαρχής ένα αντικείμενο, όχι την ηδονή

Bion: απόν εσωτερικό στήθος, όργανο που σκέπτεται τις σκέψεις

*Νάρκισσος*  
Caravaggio



## *Φράγμα των ερεθισμάτων*

Σύλληψη του Freud: προστατευτική  
ασπίδα κατά των ερεθισμάτων

Νεότερες απόψεις: εγγενής επιλεκτικός  
μηχανισμός ανίχνευσης

## *Φόβος της μοναξιάς*

Οικουμενικός ανθρώπινος φόβος

Δημιουργία δεσμού, επιβίωση

Συνδέεται με τα αρχαϊκά άγχη (π.χ. αφανισμού, κατακερματισμού): απειλή μη ύπαρξης («Δεν υπάρχω» – «Δεν υπάρχει κανείς»), άγχος θανάτου

Άγχος αποχωρισμού

Τραυματική απώλεια αντικειμένου

*Οι πρώτες φοβίες καταστάσεων των παιδιών είναι για το σκοτάδι και τη μοναξιά. Η πρώτη διατηρείται συχνά σε ολόκληρη τη ζωή. Κοινό στοιχείο και των δύο είναι η επιθυμία για το απόν πρόσωπο που φροντίζει το παιδί, δηλαδή τη μητέρα. Άκουσα κάποτε ένα παιδί που φοβόταν το σκοτάδι να φωνάζει στο διπλανό δωμάτιο: «Θεία, μίλησέ μου, φοβάμαι». «Κι αν σου μιλήσω δηλαδή; Αφού δεν με βλέπεις», του αποκρίθηκε εκείνη. Και το παιδί απάντησε: «Όταν κάποιος μιλάει, γίνονται όλα πιο φωτεινά». Η νοσταλγία που νιώθει κανείς στο σκοτάδι μετασχηματίζεται σε φόβο για το σκοτάδι.*

Sigmund Freud



## *Δεσμός και μοναξιά*

Bowlby: Στενός συναισθηματικός δεσμός, με στόχο τη διατήρηση της εγγύτητας

Ασφαλής βάση

Άγχος αποχωρισμού

Εσωτερικό μοντέλο εργασίας και μοναξιά:

- Εαυτός, ανάξιος να αγαπηθεί
- Μορφή δεσμού, μη διαθέσιμη
- Άλλοι, μη διαθέσιμοι, απορριπτικοί, εχθρικοί

## *Δεσμός και μοναξιά*

Ερευνητική τεκμηρίωση:

-Ο ανασφαλής-αμφιθυμικός/αντιστεκόμενος δεσμός είναι αυτός που συνδέεται με τη μοναξιά στα παιδιά

-Στους ενηλίκους, και ο ανασφαλής-αποφευκτικός δεσμός

Η θεωρία του Bowlby υποβαθμίζει τη συγκινησιακή και σχεσιακή πολυπλοκότητα της μοναξιάς

## *Η ανάγκη για τον συνάνθρωπο*

**Freud:** Ύπαρξη του Συνανθρώπου εξ αρχής και «ξύπνημα της γνώσης»

**Hobson:** Η πρώτη σχέση ως το λίκνο της σκέψης

## *Η ανάγκη για τον συνάνθρωπο*

*«Από εδώ μπορεί κανείς να αποτολμήσει να αγγίξει το ερώτημα: τι είναι αυτό που κάνει γενικά αναγκαίο για την ψυχική μας ζωή να υπερβεί τα όρια του ναρκισσοισμού και να τοποθετήσει τη λίμπιντο σε αντικείμενα. Η απάντηση που απορρέει από τη συλλογιστική μας θα ήταν και πάλι ότι η ανάγκη αυτή εμφανίζεται όταν η επένδυση του εγώ με λίμπιντο ξεπερνά έναν ορισμένο βαθμό. Ο έντονος εγωισμός είναι μια προστασία απέναντι στις ασθένειες, αλλά σε τελική ανάλυση πρέπει να αρχίσουμε να αγαπάμε για να μην αρρωστήσουμε και είμαστε προορισμένοι να αρρωστήσουμε αν, ως συνέπεια ματαιώσεων, δεν μπορούμε ν' αγαπήσουμε».*

Sigmund Freud

## *Η ανάγκη για μόνωση*

*... επειδή ο μεγαλύτερος πόνος προέρχεται από τις ανθρώπινες σχέσεις,*

*«ηηθελημένη απομόνωση, η αποστασιοποίηση από τους άλλους ανθρώπους, είναι η πιο άμεση και γρήγορη προστασία από τη δυστυχία που είναι δυνατόν να προκύψει από τις ανθρώπινες σχέσεις. Η ευτυχία που επιτυγχάνει κανείς μέσω αυτής της οδού είναι, όπως βλέπουμε, η ευτυχία της ησυχίας. Ενάντια στον απειλητικό εξωτερικό κόσμο, ο μόνος τρόπος για να υπερασπιστεί κανείς τον εαυτό του είναι να αποστρέψει το πρόσωπό του από αυτόν, αν θέλει να καταλήξει μόνος του σε μια λύση».*

**Sigmund Freud**

*Η ανάγκη για το συνάνθρωπο –  
Η ανάγκη για μόνωση*

*«Αισθανόμουν περιφρονημένος και σα να με  
απέφευγαν όλοι»*

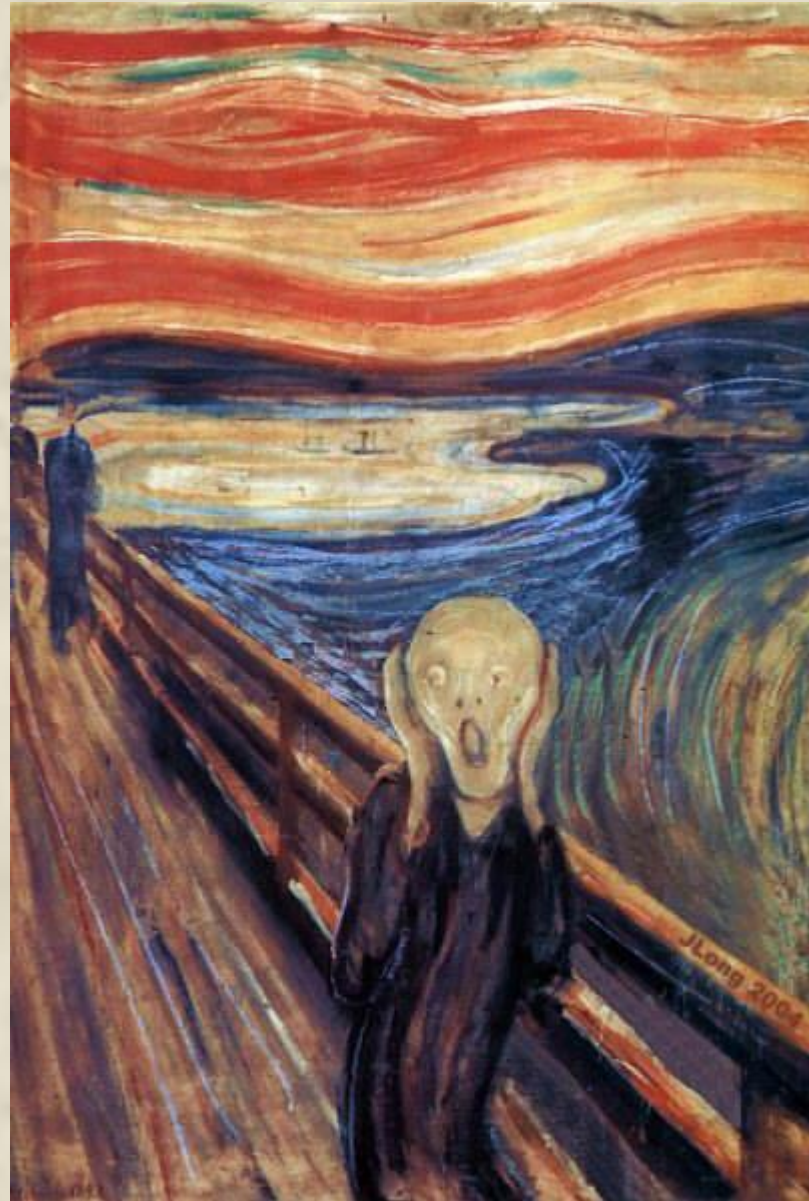
*«Είναι δύσκολο να κάνεις Ψυχανάλυση στη  
μοναξιά. Πρόκειται για ένα εξαιρετικά κοινωνικό  
εγχείρημα».*

*«Λαμπρή απομόνωση (splendid isolation)»*

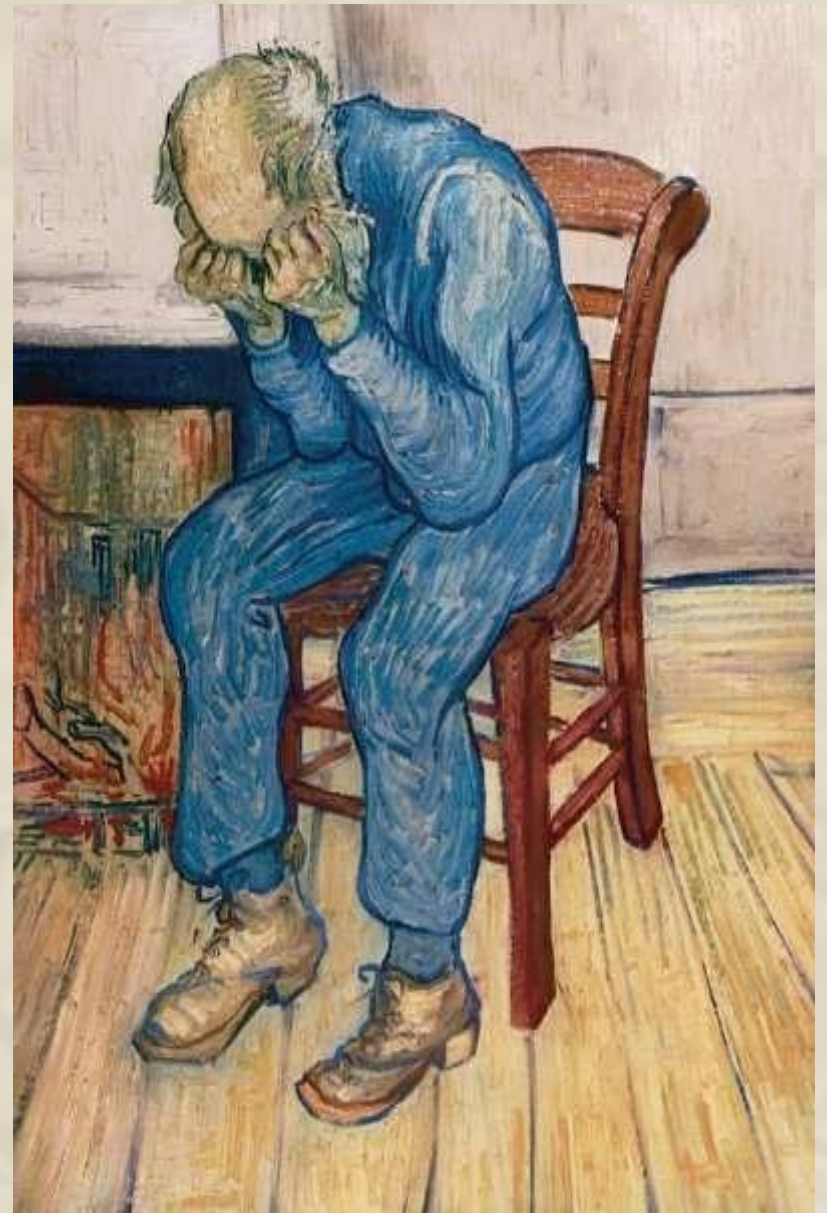
*«Ροβινσών Κρούσος στο ερημικό μου νησί»*

**Sigmund Freud**

*Κραυγή*  
Munch



*Στο κατώφλι της αιωνιότητας*  
Van Gogh





# Κυκλαδικό ειδώλιο



*Ο Θεόφιλος ντυμένος  
Μέγας Αλέξανδρος  
Τσαρούχης*



## *Υπέρβαση της μοναξιάς?*

Klein: η μοναξιά σχετίζεται με τα  
παρanoiδή και καταθλιπτικά άγχη

Σύγκρουση ανάμεσα στην ώθηση προς  
απαρτίωση και στο φόβο της απαρτίωσης

Η υπέρβαση δεν είναι δυνατή, δεν  
υπάρχει τέλεια απαρτίωση

## *Αποτυχία της εμπειρίας*

**Βίον:** επιθέσεις στη διαδικασία της σύνδεσης, δεν εγκαθιδρύεται η συνάφεια

**Ενδοβολή** προτύπου εμπειρίας, για να μη νιώθει κανείς μόνος όταν είναι μόνος

**Στοχασμός** πάνω στο κακό, στην απουσία

**Ικανότητα** για σκέψη: το άτομο αναγνωρίζεται ως ύπαρξη από τον άλλο

## *Ο μη επικοινωνών εαυτός*

Winnicott: ουσιώδης μοναξιά ή μοναξιά της προ-εξάρτησης

*Μία* (όχι *η*) πρωτογενής κατάσταση – «δεν υπάρχει κάτι που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε *ένα* μωρό»

Ο απομονωμένος πυρήνας του εαυτού

Αναγκαιότητα να είναι απομονωμένος

*«[...] πρέπει να αναγνωρίσουμε αυτό το στοιχείο της υγείας: τον μη-επικοινωνούντα κεντρικό εαυτό, τον για πάντα απρόσβλητο από την αρχή της πραγματικότητας, τον για πάντα σιωπηλό. Εδώ η επικοινωνία δεν είναι μη λεκτική. Είναι, όπως η μουσική των σφαιρών, αποκλειστικά προσωπική. Σημαίνει να είσαι ζωντανός. Και στην υγεία, ακριβώς από αυτόν τον κεντρικό εαυτό αναδύεται με φυσικό τρόπο η επικοινωνία».*

**D. W. Winnicott**

## *Τρόποι μη-επικοινωνίας*

Winnicott

α. Απλή μη-επικοινωνία

β. Ενεργός μη-επικοινωνία

γ. Αντιδραστική μη-επικοινωνία

## *Αρχική φάση μόνωσης*

Ogden - Αυτιστική-συνεχόμενη θέση:  
πεδίο προσωπικής απομόνωσης, εμπειρία  
αισθησιακού υπάρχουν

Modell - Ιδιωτικός εαυτός: ιδιωτικός  
χώρος επενδυμένων με λίμπιντο  
απρόσωπων ενδιαφερόντων

Bollas - Ιδίωμα: ιδιωτικός, μοναδικός και  
μοναχικός πυρήνας του εαυτού, γενετικά  
βασισμένο σύνολο προδιαθέσεων



## *Ένα με τον άλλο στη αρχή της ζωής?*

**Mahler: θεωρία αποχωρισμού-εξατομίκευσης**

-Φυσιολογική αυτιστική φάση

-Φυσιολογική συμβιωτική φάση:  
συγχώνευση/τήξη με τη μητέρα vs. τρόμος  
απομόνωσης

-Απομάκρυνση στη φάση εξάσκησης, άγχος  
αποχωρισμού

-Επαναπροσέγγιση, κρίση επαναπροσέγγισης,  
αμφιθυμία

θεωρίας, στον αντίποδα η θεωρία του Stern

*«Προς το τέλος της περιόδου της εξάσκησης, το νήπιο έχει ήδη αρχίσει να αντιλαμβάνεται ότι ο κόσμος δεν είναι το κέλυφός του, ότι πρέπει να τον αντιμετωπίσει λίγο ως πολύ μόνο του, συχνά σαν ένα σχετικά αβοήθητο, μικρό και διαφοροποιημένο-ξέχωρο από τους άλλους άτομο, ανίκανο να διατάξει τους άλλους να του προσφέρουν ανακούφιση ή βοήθεια απλώς με το να νιώθει την ανάγκη για αυτήν, ή ακόμη και με το να αρθρώνει αυτή την ανάγκη του»*

Margaret Mahler



## *Ένα με τον άλλο στη αρχή της ζωής?*

Stern: θεωρία για το διαπροσωπικό κόσμο του βρέφους

Εξ αρχής, η διυποκειμενικότητα

- Σχήμα του υπάρχουν μαζί με έναν άλλο
- Συνήχηση ή εναρμόνιση με τη μητέρα
- Αναπαραστάσεις γενικευμένων αλληλεπιδράσεων
- Επικληθείς σύντροφος
- Η γλώσσα ως διχασμός της εμπειρίας
- Σχήμα του υπάρχουν με τον εαυτό

*«Πράγματι, εξαιτίας της μνήμης μας είμαστε σπάνια μόνοι, ακόμη (ίσως ιδίως) κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού του πρώτου χρόνου της ζωής. Το βρέφος εμπλέκεται με πραγματικούς εξωτερικούς συντρόφους για κάποια χρονικά διαστήματα και με επικληθέντες συντρόφους σχεδόν συνεχώς. Η ανάπτυξη απαιτεί έναν σταθερό, συχνά σιωπηλό, διάλογο ανάμεσα στους δύο».*

Daniel Stern

*Ικανότητα και αναγκαιότητα  
να είναι κανείς μόνος*

Winnicott: «η εμπειρία να είναι κανείς μόνος, ως βρέφος και μικρό παιδί, με την παρουσία της μητέρας» – παράδοξο

Εγώ

Είμαι

Μόνος

Αποτυχίες στο μοίρασμα, μη αναγνώριση της ύπαρξης από τη μητέρα

*«Μόνον όταν είναι μόνο του (δηλαδή, με την παρουσία κάποιου) μπορεί το παιδί να ανακαλύψει τη δική του προσωπική ζωή. Η παθολογική εναλλακτική κατάσταση είναι η ψευδής ζωή που οικοδομείται πάνω στις αντιδράσεις στα εξωτερικά ερεθίσματα».*

**D. W. Winnicott**

*Ικανότητα και αναγκαιότητα  
να είναι κανείς μόνος*

Από τη σχέση με το αντικείμενο, στη χρήση του αντικειμένου, με τίμημα τον πόνο

Ικανότητα της μητέρας να είναι μόνη

Μόνωση à deux ή μεριστή μόνωση

Διάκριση ανάμεσα στην αντιδραστική απόσυρση και στην καλοήθη μόνωση



*Περιοχή της ικανότητας  
να είναι κανείς μόνος*

Ενδιάμεση περιοχή εμπειρίας

Δυνητικός χώρος

Μεταβατικά αντικείμενα και φαινόμενα

Σύμβολα

Κατάσταση «σχεδόν-απόσυρσης» στο παιχνίδι

*Περιοχή της ικανότητας  
να είναι κανείς μόνος*

Άνθρωπος και πολιτισμός ως μια ενότητα

Ο δυνητικός χώρος ως άπειρη περιοχή  
αποχωρισμού

Ο αποχωρισμός ως μορφή ένωσης με το  
παρελθόν, το παρόν και το μέλλον του  
πολιτισμού

## *Διάσημα παιχνίδια αποχωρισμού*

-Freud: Fort-da

Μεγάλο πολιτισμικό επίτευγμα του παιδιού να παραιτηθεί από την άμεση ικανοποίηση της ενόρμησής του να είναι μαζί με τη μητέρα

Από την παθητικότητα της εμπειρίας, στην ενεργητικότητα του παιχνιδιού

Κυριαρχία πάνω στην απουσία

## *Διάσημα παιχνίδια αποχωρισμού*

-Winnicott: Το παιχνίδι με το σπάγκο

Καταναγκαστική χρήση του σπάγκου, αν και ο σπάγκος ενέχει ελπίδα

Άρνηση αποχωρισμού από τη μητέρα

Αποτυχία του συμβόλου

*Σύντροφοι στη μόνωση: «Τας ερήμους οικώ»*

Freud, Anna Freud: φαντασιώσεις και ονειροπολήσεις

Freud: οικογενειακό μυθιστόρημα, συνδέθηκε με τη μοναξιά (Burlingham), συχνό στους καλλιτέχνες (Greenacre)

Anna Freud, Burlingham: φαντασιώσεις ζώων

Burlingham: φαντασίωση του δίδυμου αδελφού

## *Σύντροφοι στη μόνωση*

Φανταστικός σύντροφος του νηπίου (και όχι μόνον)

Συνδέεται με την αντιμετώπιση της μοναξιάς που προκύπτει από ναρκισσιστικό τραύμα

Ερευνητική τεκμηρίωση: βασική λειτουργία του φανταστικού συντρόφου είναι η συντροφικότητα

Έχει χαρακτηριστικά μιας πραγματικής ανθρώπινης σχέσης



*«Εκεί που έπαιζα μια μέρα, μού φάνηκε πως είχα έναν αδελφό και μια αδελφή – το Γιάννη και τη Μαίρη. Έρχονται όταν νιώθω μόνος μου, όχι όταν παίζω με τ' άλλα αγόρια. Μου μοιάζουν πάρα πολύ. Ο αδελφός μου είναι 9 χρονών και η αδελφή μου 10. Είναι πολύ όμορφοι και οι δυο τους. Παίζουν μαζί μου και μιλάνε μόνο για παιχνίδια και με ρωτούν πού ήμουν. Με ρωτούν γιατί ήμουν συνέχεια κακό παιδί. Μου λένε ότι, αν είμαι συνέχεια κακό παιδί και ποτέ καλό, δεν θα ξαναέρθουν. Είναι μεγάλη παρηγοριά για μένα όταν είμαι ολομόναχος».*

Αγόρι, 10:6 ετών



## *Σύντροφοι στη μόνωση*

Φανταστικός σύντροφος ως συνέπεια και εκδήλωση της διυποκειμενικής φύσης της ανάπτυξης και της διαλογικής δομής του ανθρώπινου νου

Καταλαμβάνει τη θέση του δυνητικού άλλου στο νου του παιδιού και δίνει τη θέση του στον πραγματικό άλλο όταν χρειάζεται

*The unseen  
playmate*  
R. L.  
Stevenson



THE UNSEEN PLAYMATE

When children are playing alone on the green,  
In comes the playmate that never was seen.  
When children are happy and lonely and good,  
The Friend of the Children comes out of the wood.

## *Εμπειρίες ένωσης*

Freud: ωκεάνειο συναίσθημα

Η αρχική συγχώνευση ως το πρωτότυπο

Παλινδρόμηση στον πρωτογενή  
ναρκισσισμό

Νεότερες απόψεις: οι εμπειρίες ένωσης  
προϋποθέτουν υψηλό βαθμό οργάνωσης και  
απαρτίωσης του εγώ

Διάκριση ανάμεσα στην πραγματική  
εμπειρία της ένωσης και στην αναζήτηση ή  
φαντασίωση της εμπειρίας της ένωσης

## *Φως από τη βρεφική έρευνα: Παραδείγματα*

- Piontelli: η υπερηχογραφική παρατήρηση εμβρύων έδειξε όψεις της μόνωσης, με συνέχεια μετά τη γέννηση
- Meltzoff, Κουγιουμουτζάκης: έρευνες για τη μίμηση: εξ αρχής διάκριση εαυτού-άλλου, διάλογος (π.χ. εναλλαγή σειράς)
- Sander: αλληλένδετη η αυτορρύθμιση με την αμοιβαία ρύθμιση του βρέφους
- Sander: «ανοικτό διάστημα» ως μια όψη της μόνωσης

## *Φως από τη βρεφική έρευνα: Παραδείγματα*

- Beebe & Stern: παιχνίδι «σε κυνηγώ και μου ξεφεύγεις» – νιώθω μόνος με την παρουσία της μητέρας – αμυντική απόσυρση
- Tronick – Murray & Trevarthen: Πείραμα του ανέκφραστου προσώπου, πείραμα με το διπλό βίντεο – πειραματικές διαταραχές της επικοινωνίας μητέρας-βρέφους που οδηγούν το βρέφος σε οδύνη και απόσυρση
- Field, Murray: Βρέφη με καταθλιπτικές μητέρες – στηρίζονται κυρίως στην αυτορρύθμιση που εκφράζεται ως απόσυρση



*Πείραμα του Ανέκφραστου Προσώπου*  
**Tronick**















## *Φως από τη βρεφική έρευνα: Παραδείγματα*

-Gratier: βρέφη μεταναστριών μητέρων και βρέφη μητέρων με οριακή διαταραχή – αποξένωση, τρόμος εγκατάλειψης

Συμπέρασμα:

Η αυτορρύθμιση και η αμοιβαία ρύθμιση συμβαδίζουν και διαμορφώνουν η μία την άλλη

Επιθυμητός στόχος, η ισορροπία τους

*Benois Madonna*  
Da Vinci



*The small Cowper  
Madonna*

Raphael



*Μητέρα και Παιδί*  
Picasso





*Εξ αρχής μόνοι και μαζί, μέσα και ανάμεσα*  
*Μοναξιά κοσμοφόρος: Η πληθύς των παραδόξων*

-Αρχική ναρκισσιστική κατάσταση ΚΑΙ  
κοινωνική συμβίωση

-Ανάγκη για μόνωση με σκοπό τη μείωση της  
έντασης ΚΑΙ ανάγκη για δεσμούς με σκοπό το  
διερεθισμό

-Είμαι μόνος με την παρουσία του άλλου

-Νιώθω μόνος με την παρουσία του άλλου

-Φοβάμαι να είμαι μόνος μαζί με τον άλλο

## *Μοναξιά κοσμοφόρος: Η πληθύς των παραδόξων*

-Η αληθινή μοναξιά (όχι ο τρόμος της μόνωσης) και η απόλαυση της μόνωσης είναι δυνατά **ΜΟΝΟΝ** μέσω των δεσμών και του αυθεντικού μοιράσματος

-**ΜΟΝΟΝ** η αμοιβαία αναγνώριση και το μοίρασμα της μοναξιάς στη σχέση είναι αυτό που οδηγεί σε υγιή σχέση

-Ένα μέρος του **ΑΠΟΜΟΝΩΜΕΝΟΥ** εαυτού επικοινωνεί με ένα άλλο μέρος του εαυτού

## *Μοναξιά κοσμοφόρος: Η πληθύς των παραδόξων*

- Πλήθος συντρόφων κατοικούν το χρόνο και χώρο της μόνωσης
- Η αίσθηση ότι είμαστε χωριστοί, η απουσία και η απώλεια είναι προϋποθέσεις της συμβολικής σύνδεσης
- Η προστασία του ιδιωτικού εαυτού είναι αποτέλεσμα και προϋπόθεση των γνήσιων σχέσεων
- Η εμπειρία ένωσης με τον άλλο είναι δυνατή **ΜΟΝΟΝ** αν ο εαυτός είναι οριοθετημένος και απαρτιωμένος

## *Μοναξιά κοσμοφόρος: Η πληθύς των παραδόξων*

Παλαιά διαμάχη ανάμεσα στις θεωρίες των  
ενορμήσεων και στις θεωρίες των  
αντικειμενοτρόπων σχέσεων

Πρόσφατες προτάσεις για απαρτίωση των δύο  
θεωριών είναι σύμφωνες με την αναγνώριση και  
αποδοχή του παραδόξου της μοναξιάς.

Η αρχική κατάσταση είναι η μόνωση ΚΑΙ η  
σύνδεση

# *Τι προσθέτει η διυποκειμενικότητα?*

*«Όταν το πραγματικό βρέφος είναι μόνο του και επιθυμεί να μην είναι, σε αυτόν τον φανταστικό χώρο τού νου ενοικεί ο δυνητικός του σύντροφος: π.χ. η δυνητική του μάνα. Όταν η πραγματική μάνα είναι μόνη της και αναζητά το παιδί της, στο νου της ενοικεί το δυνητικό της βρέφος. Όταν η πραγματική μάνα παρουσιάσει ένα πρότυπο μίμησης στο πραγματικό της βρέφος, τότε τη θέση της δυνητικής μάνας καταλαμβάνει η πραγματική μάνα στο συντροφικό χώρο του βρεφικού νου και τη θέση του δυνητικού βρέφους καταλαμβάνει το πραγματικό βρέφος στον μητρικό νου. Η αναγνώριση του άλλου ως πραγματικού στον συντροφικό χώρο τού νου προκαλεί πιθανόν την ευχαρίστηση του «είμαστε μαζί», «δεν είμαι πια μόνος/μόνη» – το είδος μας είναι φύσει κοινωνικό».*

*Γιάννης Κουγιουμουτζάκης*

## *Τι προσθέτει η διυποκειμενικότητα?*

Εξ αρχής, η παρουσία του άλλου εντός μας και δίπλα μας

Νιώθουμε την πρωτογενή σχεσιακή συγκίνηση της μοναξιάς, γιατί έχουμε υπάρξει μαζί με έναν πραγματικό άλλο εξ αρχής και γνωρίζουμε τις ηδονές της συντροφικότητας

Αναζητούμε έναν συμπαθητικό άλλο εξ αρχής, γιατί έχουμε υπάρξει μόνοι χωρίς αυτόν και γνωρίζουμε τον πόνο της μόνωσης

## *Τι προσθέτει η διυποκειμενικότητα?*

Όσο περισσότερο μοιραζόμαστε, τόσο περισσότερο είμαστε προορισμένοι να νιώθουμε συνδεδεμένοι ΚΑΙ μόνοι

Νιώθουμε μοναξιά, άρα μοιραζόμαστε

Μοιραζόμαστε, άρα νιώθουμε μοναξιά

Η μοναξιά φαίνεται να είναι συμμεριστή

Διγενής  
Τάσος



Τάσος (Αλεβίζος) (1914-1985), Διγενής (1949) χαρακτικό

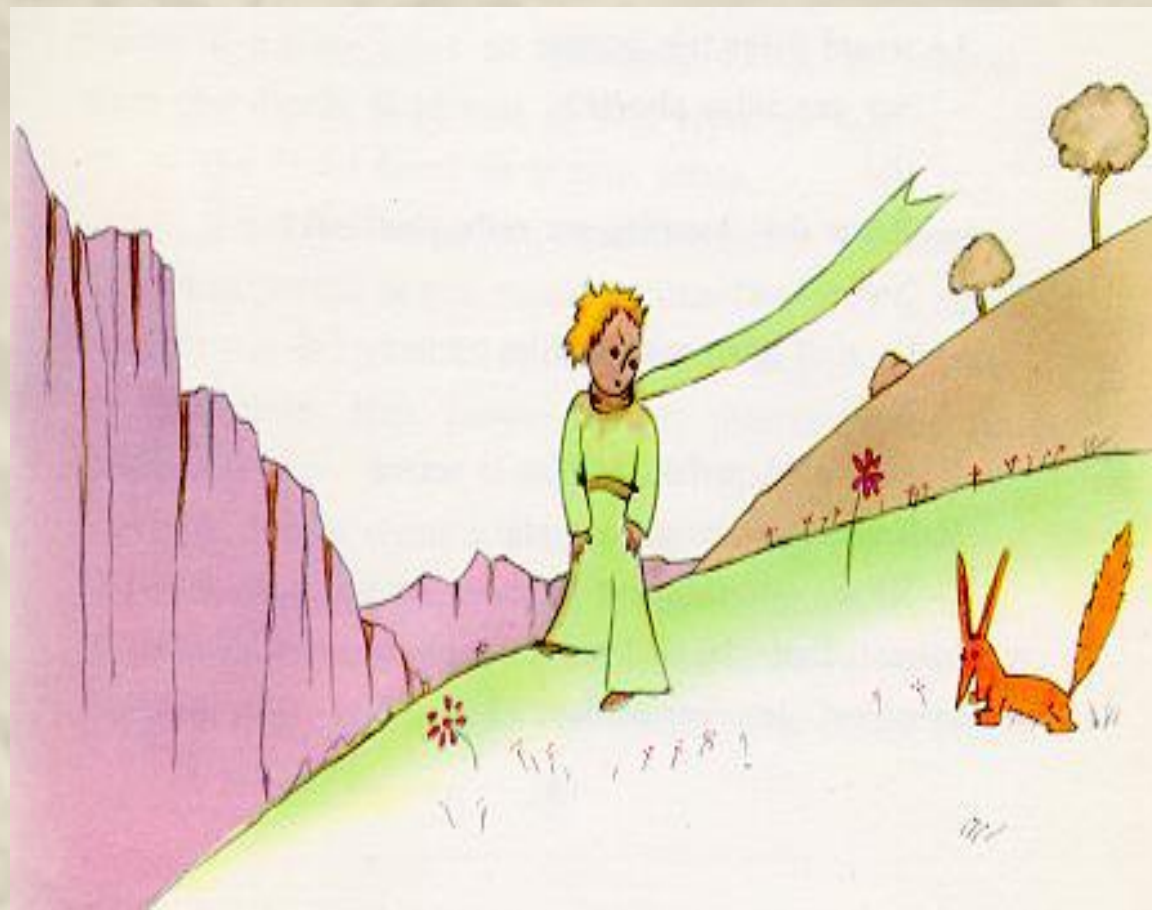


*Η επανάσταση  
της Θεσσαλίας  
1878*

Τάσος



*Ο μικρός Πρίγκηπας*  
Saint-Exupéry



*Το κορίτσι με τα μικρά δέντρα*  
Τάσος



## *Μονώτες στον πολιτισμό – εξ αρχής*

Η αρχική ανθρώπινη κατάσταση είναι η μόνωση ΚΑΙ η σύνδεση

Η μοναξιά είναι ανάγκη που εξυπηρετεί την αυτορρύθμιση και την ηδονή ΚΑΙ καταστροφή όταν αντιτίθεται στην εγγενή ετοιμότητά μας για σχέσεις

Η αποδοχή του παραδόξου της μοναξιάς και της διαλεκτικής του έντασης προβάλλει ως δύσκολο αλλά θεμελιώδες αναπτυξιακό και επιστημολογικό επίτευγμα